

УДК 657.6:004.9

DOI: <https://doi.org/10.17721/3041-2323.2024.127-135>

Костянтин ЖАДЬКО, д-р екон. наук, проф.

ORCID ID: 0000-0002-2650-1431

e-mail: kafedrep@gmail.com

Університет митної справи та фінансів, Дніпро, Україна

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ АВТОМАТИЗОВАНИХ ОБЛІКОВИХ СИСТЕМ

Розглянуто теоретичні та практичні питання організації сучасних інформаційних систем, зокрема й автоматизованих облікових систем, їхню роль для системи управління на підприємствах різних форм власності. Досліджено аспекти побудови автоматизованого обліку на підприємствах, що інформаційно має забезпечити і водночас удосконалити систему управління діяльністю підприємства та розв'язати проблемні аспекти розвитку автоматизованих облікових систем.

Ключові слова: *інформаційна система підприємства, автоматизована облікова система, інформаційна система управління, система економічних показників.*

Вступ

З огляду на динамічний розвиток інформаційних систем, цифровізацію в економіці України, зазначимо, що проблемні аспекти використання цифрових технологій потребують досліджень. Для управління діяльністю підприємства використовують різну за складом та економічним змістом облікову інформацію. Залежно від стану й руху активів і пасивів підприємств у процесі діяльності вона розподіляється на дані обліку та звітності, що характеризують процеси господарської діяльності підприємств. Наприклад, це рух коштів на рахунках, облік виробленої готової продукції чи облік реалізації та відображення в програмному реєстраторі розрахункових операцій.

Щомісячна інформація про кількість і вартість активів і пасивів, тобто господарських засобів і джерел їхнього утворення, що рухалися у звітний період, формують у первинних документах і певних регістрах обліку бухгалтерії. Вказана інформація представ-

© Жадько Костянтин, 2024

ляється в розрізі за кожним підрозділом, місцем зберігання, а також загалом на підприємстві, і за видами операцій постачання. Зазвичай, сучасні облікові автоматизовані системи, такі як BAS, SAP та інші, дозволяють отримати багатовимірну аналітичну інформацію.

Результати

Тільки автоматизований облік дозволяє оперативно та якісно забезпечити необхідною інформацією систему управління підприємством. Оброблення облікових даних за станом і рухом активів і пасивів підприємства уможливує отримання необхідних даних для управління діяльністю підприємства та складання звітності. Кінцева мета такого управління – це оптимізація використання ресурсів підприємства. Тому безперечно ці дослідження актуальні та потребують систематизації.

Оборотні відомості за місцем зберігання і використання активів (складами, цехами) використовують для обліку наявності та руху активів, звірки облікових даних із фактичними залишками. Вони містять код і найменування виробничих і невиробничих активів, ціну, одиниці вимірювання, кількість і суму початкового і кінцевого сальдо, а також обороти за кожним запасом. Відомості використовують для контролю за наявністю і рухом активів на складах, базах постачання тощо, для перевірки правильності складського обліку. Важливе значення для управління мають відомості залишків активів і пасивів і порівняння їх у динаміці. Такі аналітичні відомості дозволяють виявити наднормативні надлишки активів за їхніми видами, вжити заходів до їхнього своєчасного переміщення або реалізації.

Водночас облікова інформація про наявність і рух активів і пасивів, що складається за допомогою автоматизованих облікових систем, усе ще зрідка використовується для розв'язання комплексу задач з управління діяльністю підприємства.

Такі відомості повинні надаватися на будь-яку дату протягом місяця, але не рідше ніж раз за 10 днів. Вказані відомості використовують для своєчасного виявлення дефіцитних номенклатурних позицій активів і вживання заходів щодо забезпечення підприємства матеріальними і паливними ресурсами.

Частина активів або пасивів може не мати руху протягом певного періоду. За необхідності за допомогою систем роблять ви-

бірку і групують їх за часом утворення. Відповідну таблицю складають за запитом.

Отже, особливе значення для управління діяльністю підприємства має інформаційне забезпечення сучасною автоматизованою обліковою системою. Вихідними даними такого обліку можуть бути звіт про витрачання активів, план-фактний аналіз про відхилення від норм за видами ресурсів. Ці реєстри видають, зазвичай, за запитом щодо цехів і ділянок із вказівкою причин економії або перевитрат. Інформацію, що міститься в таких відомостях, використовують для контролю за витрачанням матеріалів у виробництві і для розв'язання комплексу задач щодо обліку витрат і калькуляції собівартості продукції (Жадько, 2001).

Управління діяльністю підприємства охоплює такі основні аспекти: організація обліку, визначення і виконання принципів ведення обліку активів і пасивів, облік у розрізі аналітичних даних, категорій, деталізація об'єктів тощо.

Типовими формами первинної облікової документації і реєстрів за обліком активів і пасивів підприємств є документи, в яких фіксують змінну початкову інформацію про їх наявність, рух і використання, журнал обліку, товарно-транспортні накладні, прибуткові ордери, акти про приймання матеріалів, лімітні, лімітно-забірні карти, вимоги, накладні на внутрішнє переміщення матеріалів і відпуск на сторону, картки складського обліку, реєстри приймання-здачі документів, відомості обліку залишків матеріалів на складі, акти про залишки і на списання витрачених матеріалів відкритого зберігання, сигнальні довідки про відхилення фактичного залишку матеріалів від установлених норм запасу тощо.

Розвиток автоматизованих облікових систем передбачає наявність:

1. Нормативно-довідкової інформації обліку, що об'єднує зафіксовані дані, наприклад, про номенклатуру запасів, довідник рахунків, субрахунків за обліком матеріальних цінностей і їхніх найменувань або можливість формування кореспонденцій на підставі первинних документів.

2. Безпосередньо первинні документи та журнали, в яких вони зберігаються на сервері підприємства, створюють масиви оборотів, залишків ресурсів підприємства на складі і у виробництві, фактичних залишків на дату інвентаризації. В оборотах фіксуються

кількість, а потім за наслідками оброблення на ПК сума оприбуткованого або відпущеного у виробництво і на сторону конкретного виду матеріалів із вказівкою постачальника або одержувача. Достовірність первинного обліку матеріалів контролюють за видами документації, що відображає їхній рух. Перевірку повноти оприбуткування матеріальних цінностей здійснюють порівнянням кількості матеріалів, вказаної в прибутковому ордері, документах постачальника і транспортних організацій. Усяка розбіжність в документах оприбуткування й оплати має бути оформлена актом або аналогічним за призначенням документом. Зіставлення даних ваги або маси оприбуткованих вантажів із відповідними показниками транспортних документів дозволить виявити приписки в обсягах транспортних витрат. Псування матеріалів дорогою проходження, зокрема й від станції до складу зберігання, має бути оформлено особливим документом.

3. Перевірку правильності витрат здійснюють фахівці на своїх посадах за робочими місцями. Ступінь надійності такого контролю вищий, якщо підрозділ перебуває на госпрозрахунку і рівень витрат є одним із його показників. Саме контроль здійснюється за допомогою звітів.

Бухгалтерія має нагоду для подальшого контролю правильності початкової облікової інформації. В умовах застосування автоматизованих облікових систем залежно від масштабів підприємства і ступеня його територіальної роз'єднаності може мати один, два або більше рівнів. В однорівневій системі ведеться централізована бухгалтерія підприємства, де здійснюють усі операції з первинного і бухгалтерського обліку сировини, матеріалів, палива й інших матеріальних цінностей.

У дворівневій і за більшої кількості рівнів – система бази даних розподіляється на центральну – центральний офіс, і периферійні – склади, цехи, бази зберігання і місця споживання матеріальних ресурсів, що оснащуються терміналами.

Розв'язання задач в автоматизованих облікових системах здійснюється так. Спочатку створюють і корегують довідкову інформацію, потім документально оформлюють операції з надходження і витрат активів або пасивів підприємства. Після закінчення підготовчого етапу корегують оперативну інформацію.

У процесі оброблення облікових даних за відповідними програмами формують регламентні документи, в яких, зазвичай, відо-

бражають підсумки за місяць, розробляють оперативні інформаційні таблиці, видані за запитом, здійснюють оброблення файлів із використанням програм формування наростаючих оборотів руху засобів підприємства (Бурова, 2012; Жадько, & Сірко, 2018).

Досліджуючи розвиток автоматизованих облікових систем і практичні аспекти їхнього застосування, зазначимо, що потребують особливого контролю такі проблемні аспекти:

- 1) технічні проблеми – інтеграція та обмін із зовнішніми системами та безпека тощо;
- 2) організаційні проблеми – навчання персоналу, етапне впровадження змін;
- 3) економічні проблеми – високі витрати на роботи, довготривала окупність;
- 4) юридичні проблеми – ліцензійність і регулювання застосування, захист персональних даних.

Отже, з метою удосконалення системи управління пропонуємо автоматизувати облік на підприємстві у вигляді комплексного оброблення інформації автоматизованою обліковою системою від складання первинних документів до видачі встановлених звітних даних та інформації за запитом. Причому у процесі обліку повинні бути забезпечені контроль за закупівлею, наявністю і рухом активів, як, наприклад на рис. 1. Мірою розвитку і вдосконалення техніки збору й оброблення облікової інформації перелік задач матеріального обліку суттєво розширюється і нині може охоплювати облік переоцінки виробничих запасів, контроль за дотриманням постачальниками договірних зобов'язань, визначення ліміту витрат матеріальних ресурсів з урахуванням змін норм і відхилень від них (на рис. 1).

Організацію аналітичного і синтетичного обліку як активів, так і пасивів здійснюють через процеси їхнього формування, руху та використання.

Аналітичний облік надходження охоплює формування облікових даних про оприбуткування активів на складах за матеріально відповідальними особами. Такий облік ведуть у кількісно-сумарному виразі. За даними аналітичного обліку визначають загальну суму витрат щодо придбання матеріалів і зведені показники їхнього оприбуткування. Автоматизована система оброблення облікових даних процесу придбання дозволяє одержати відомості заготівлі матеріалів, невідфактурованого постачання, матеріальних

цінностей у дорозі. В умовах автоматизації кожна позиція цих звітів може бути представлена детальніше із вказівкою за видами постачальників – постійний, непостійний – з указуванням сум та інших елементів змісту документів, на основі яких вони внесені у відомість.

Рис. 1. Деталізація облікової інформації щодо руху матеріальних ресурсів

У наявній практиці автоматизації обліку заготівлі і придбання матеріальних цінностей застосовують кілька варіантів методологічного й організаційного підходів до розв'язання сукупності поєднаних із цим задач. В одному з таких варіантів зіставляються дані прибуткових документів складів та інших місць оприбуткування матеріальних цінностей з інформацією з документів постачальника (рахунків-фактур, платіжних вимог, товарно-транспортних накладних тощо). Отже, контролюють повноту оприбуткування, виявляють кількісні показники невідфактурованих поставок, вартість сировини, матеріалів, палива й інших матеріальних цінностей у дорозі. Облікові дані про невідфактуровані поставки і матеріали в дорозі визначають як позитивну чи негативну різницю між документально обґрунтованими даними стосовно оприбуткування матеріальних цінностей і їхньою оплатою.

Для бухгалтерського обліку, орієнтованого на отримання даних щодо підсумків за місяць, така методика розрахунку цілком

прийнятна, хоч і допускає неточності, викликані тим, що оплату рахунків і оприбутковування матеріалів здійснюють у різні періоди часу. Проте, якщо не було великих коливань в обсягах поставки та суттєво не змінювалася структура розрахунків, за підсумками за місяць позитивні та негативні відхилення майже повністю нівелюються.

В оперативному обліку заготівлі та придбання різниці у вартості сплачених і оприбуткованих товарно-матеріальних цінностей на будь-яку дату протягом місяця можуть бути вельми істотними, що призводить до виникнення заборгованостей і до втрати довіри. Величину неточності заборгованостей посилює різне оцінювання матеріалів, що надійшли, на які є документи, і тих, що невідфактуровані. Перші мають оцінювати за фактичною собівартістю придбання, а інші – за обліковими цінами.

Організація автоматизованого оброблення облікової інформації про наявність і рух активів і пасивів підприємства залежить від діяльності, спеціалізації, ступеня автоматизації робіт. Наприклад, на складах усі пристрої пов'язані між собою системою діалогового зв'язку і, по суті, становлять єдине ціле. На невеликих або спеціалізованих складах можуть бути локально організовані робочі місця.

Облікова процедура починається із запису інформації з первинного документа за допомогою ПК. На екран викликається форма карти складського обліку. Комірник-оператор набирає для контролю пароль, номенклатурний номер матеріалу і починає оброблення документів. Автоматичні "помічники" значно полегшують цю задачу, знижують кількість помилок, підвищують якість облікової роботи.

За наявності помилок, виявлених у поточному періоді, виправляють зроблений раніше запис або додатково вносять документ-корегування. Усі дії користувача видно на екрані дисплея. Щоденні записи нових даних і корегування нормативно-довідкової інформації забезпечують програмне оновлення масиву аналітичних даних щодо складу, його постійну інформаційну готовність. Записи і корегування роблять зазвичай у кінці робочого дня, коли накопичено відповідні первинні документи.

Дискусія і висновки

У будь-який час бухгалтер або особа, що має доступ може викликати на екран ПК, яким він користується, записи, перевірити їх. Виправлення облікових даних складу має виконувати упов-

новажена особа, оскільки саме вона несе відповідальність за достовірність обліку.

Аналітичні звіти, побудовані за формою оборотної відомості, широко поширені в обліку. Їхня методична перевага полягає у тому, що в єдиному реєстрі поєднується інформація про залишки, надходження і витрату засобів підприємства з будь-яким ступенем деталізації в кількісному і вартісному показниках.

Отже, сучасний розвиток автоматизованих облікових систем підприємств підвищує вимоги до бухгалтерського обліку як функції управління, що оперативно забезпечує інформацією керівників підприємств про: наявність активів і пасивів за місцями їхнього зберігання і матеріально відповідальних осіб; величину витрат щодо придбання і виготовлення активів; план-фактний аналіз; оцінку економічності використання ресурсів підприємства, обчислення витрат; систематичне спостереження за відповідністю фактичної наявності активів установленим нормам; організацію контролю за використанням ресурсів підприємства.

Список використаних джерел

Бурова, Т. А. (2012). *Моніторинг та діагностика діяльності підприємств харчової промисловості: теорія, методологія, практика* [Автореф. дис. д-ра екон. наук, Міжнародний університет бізнесу і права]. Херсон.

Жадько, К. С. (2001). Сучасні інформаційні системи підприємств. *Вісник Сумського ДАУ. Серія "Фінанси і кредит"*, 2, 252–253.

Жадько, К. С., & Сірко, А. Ю. (2018). Діагностика стану господарської діяльності суб'єкта господарювання. *Науковий погляд: економіка та управління*, 1(59). <https://doi.org/10.32836/2521-666X/2018-1-59-7>

References

Burova, T. A. (2012). *Monitoring and diagnostics of food industry enterprises: theory, methodology, practice* [Author's abstract of Doctoral dissertation, International University of Business and Law] [in Ukrainian].

Zhadko, K. S. (2001). Modern information systems of enterprises. *Bulletin of Sumy State Agrarian University. "Finance and Credit"*, 2, 252–253 [in Ukrainian].

Zhadko, K. S., & Sirko, A. Yu. (2018). Diagnostics of the economic activity of a business entity. *Scientific View: Economics and Management*, 1(59) [in Ukrainian]. <https://doi.org/10.32836/2521-666X/2018-1-59-7>

Отримано редакцією журналу / Received: 17.09.24

Прорецензовано / Revised: 27.09.24

Схвалено до друку / Accepted: 01.10.24

Kostiantyn ZHADKO, DSc (Econ.) Prof.
ORCID ID: 0000-0002-2650-1431
e-mail: kafedrep@gmail.com
University of Customs and Finance, Dnipro, Ukraine

PROBLEMATIC ASPECTS OF THE DEVELOPMENT OF AUTOMATED ACCOUNTING SYSTEMS

The article discusses theoretical and practical issues of organization of modern information systems, in particular automated accounting systems, their role for the management system at enterprises of different forms of ownership. The aspects of building automated accounting at enterprises are studied, which should provide information and at the same time improve the system of management of enterprise activities and solve problematic aspects of the development of automated accounting systems.

Keywords: *enterprise information system, automated accounting system, management information system, system of economic indicators.*

Автор заявляє про відсутність конфлікту інтересів. Спонсори не брали участі в розробленні дослідження; у зборі, аналізі чи інтерпретації даних; у написанні рукопису; в рішенні про публікацію результатів.

The author declares no conflicts of interest. The funders had no role in the design of the study; in the collection, analyses or interpretation of data; in the writing of the manuscript; or in the decision to publish the results.